

Отримано: 15 лютого 2019 р.

Прорецензовано: 7 березня 2019 р.

Прийнято до друку: 11 березня 2019 р.

e-mail: chernyaklala@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-5(73)-277-279

Шевченко О. В. Гуманістичний та особистісно-діяльнісний підхід процесу формування комунікативної компетентності студентів-гуманітаріїв. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 5(73), березень. С. 277–279.

УДК 811

Шевченко Ольга Володимирівна

Кандидат педагогічних наук, Рівненський державний гуманітарний університет

ГУМАНІСТИЧНИЙ ТА ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-ГУМАНІТАРІЇВ

Стаття присвячена вивченню формування комунікативної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей у ході вивчення філологічних дисциплін. Специфіка майбутньої професійної діяльності студентів, визначена темою дослідження як гуманітарна сфера, передбачає вибір гуманістичного та особистісно – діяльнісного підходу до проблеми дослідження як провідних. У зв'язку з цим важливим завданням професійної педагогіки є аналіз шляхів формування гуманістичного потенціалу майбутнього фахівця, в тому числі й у комунікативній сфері. Враховуючи також, що формування комунікативної компетентності відбувається в процесі навчальної діяльності, теоретичним підходом до вивчення проблеми нашого дослідження є особистісно – діяльнісний.

Ключові слова: комунікативна компетентність, філологічні дисципліни, студенти – гуманітарії, гуманістичний, особистісно – діяльнісний підхід,

Olha Shevchenko,

candidate of pedagogical sciences, Rivne State University of the Humanities

GUMANISTIC AND PERSONAL-ACTIVE APPROACH OF THE PROCESS OF FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS-HUMANITIES

The paper describes theoretical foundations of the problem of communicative competence in formation in students of humanities in the process of studying philological subjects. The humanistic, personality-activity and competency approaches are determined as leading theoretical approaches to the research. The content and essence of the concepts "competence", "competency", "communicative competence of students of the humanities" are specified. Humanistic characteristics of the process of forming the communicative competence of students of humanities. Communicative competence of the future specialist is defined as a basic characteristic of his personality, based on his formed knowledge, abilities, skills and personal qualities that are implemented in communicative activities. Communicative competence of students of the humanities is defined as a set of communicative knowledge, skills, personal qualities of future specialist which reflects the willingness and ability of the student to implement successful communicative interaction in the humanitarian sphere, based on meaningful and emotionally supportive communication, which provides an effective solution of tasks of humanitarian specialities.

The expediency of implementation of the results in the system of professional training of future humanities specialists is demonstrated because communicative competence is the basis of successful professional and social inclusion of young people.

Key words: competency, communicative competency, personality-activity, humanities, formation of communicative competency of students of humanities, competency approaches.

Актуальність і стан дослідженості проблеми. Важливість вибору й використання теоретичних підходів до проблеми досліджуваної теми викликана, на нашу думку, кількома основними причинами:

- наявністю загальної методології педагогічної науки, яка проєктується на конкретні дослідження за принципом відповідності провідних понять і ключових слів дослідження загальнопедагогічним і загальнофілософським науковим підходам;
- необхідністю пов'язати мету і завдання дослідження із загальнопедагогічним методологічним простором.

Крім того, з урахуванням специфіки зазначеної теми для нас важливе значення мають окремі конкретні педагогічні, лінгвістичні й психологічні теорії, що доповнюють загальний методологічний контекст дослідження. Узагальнивши взаємозв'язок провідних наукових теорій та підходів і тематики нашої теми, ми відобразили основні у таблиці.

Науковий підхід	З якою метою використано / на що спрямовано
Гуманістичний	Використаний з метою висвітлення специфіки професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей
Компетентнісний	Спрямований на визначення місця і ролі комунікативної компетентності у структурі загальної професійної й життєвої компетентності студентів гуманітарних спеціальностей
Особистісно-діяльнісний	Вивчення філологічних дисциплін є різновидом навчальної діяльності студентів гуманітарних спеціальностей, а формування комунікативної компетентності залежить від індивідуальних особистісних характеристик студентів

Метою статті є проаналізувати гуманістичний та особистісно-діяльнісний підхід процесу формування комунікативної компетентності студентів-гуманітаріїв.

Специфіка майбутньої професійної діяльності студентів, визначена темою дослідження як гуманітарна сфера, передбачає вибір гуманістичного підходу до проблеми дослідження як одного з провідних. Основи гуманістичного підходу представлені як класичними філософськими і педагогічними теоріями (Я. А. Коменський, Е. Роттердамський, Ф. Рабле, Ж. - Ж. Руссо та ін.), так і новітніми розробками сучасних соціологів, істориків, педагогів, психологів (М. Берулава, В. Андрущенко, С. Гончаренко, О. Сидоренко, О. Онишко та ін.). Крім того, методологія гуманістичного підходу ґрунтується на провідних засадах гуманістичної психології, фундатором якої став К. Роджерс [4]. Учений визначив, що центральною ланкою особистості є уявлення людини про себе, свою «Я-концепцію», яка породжується у взаємодії з іншими людьми, в

тому числі комунікативної взаємодії. У теорії Г. Олпорта особистість трактується як відкрита система, що визначається ефективністю взаємодії з оточуючим середовищем [3]. А. Маслоу головною потребою особистості вважав гуманістичну потребу приносити користь іншим людям [3].

Гуманістичний підхід до навчання і виховання проголошує гуманізм як основний принцип побудови системи освіти, центром якої є людина з її особистісною специфікою та потребами, в тому числі й духовними. Зростаючий інтерес до гуманізації освіти цілком закономірний з огляду на численні міжнаціональні конфлікти, екологічні катастрофи, підвищення рівня конфліктності у локальному та глобальному розумінні. У зв'язку з цим важливим завданням професійної педагогіки є аналіз шляхів формування гуманістичного потенціалу майбутнього фахівця, в тому числі й у комунікативній сфері.

В. Єремєєва цілком слушно визначила конкретні напрями гуманізації освіти на рівні цілей, змісту, форм, методів, засобів професійної підготовки майбутніх фахівців [4, с. 145–151]. На підставі такого підходу гуманістичні характеристики процесу формування комунікативної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей представлено нами у таблиці.

Характеристика процесу гуманізації освітнього процесу	Зміст процесу гуманізації навчального процесу	Зв'язок з процесом формування комунікативної компетентності
Гуманізація цілей освіти	Переорієнтація цілей освіти зі знань пріоритетів на пріоритет формування вільного, творчого, соціально зрілого фахівця	Формування такого типу фахівця має відбуватися в гуманістично орієнтованому комунікативному просторі вищого навчального закладу, де налаштована ефективна комунікативна взаємодія
Гуманізація змісту освіти	Формування змісту освіти, який сприяє розвитку гуманістичного світогляду студента, його гуманістичних поглядів та загальнолюдських цінностей	Таким чином орієнтований навчальний процес сприяє розвитку комунікативних знань, вмінь і навичок, гуманістично спрямованого комунікативного процесу в навчальній та позанавчальній діяльності
Гуманізація методів, форм і засобів навчання	Організація навчального процесу у ВНЗ на засадах суб'єкт-суб'єктної педагогіки, особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу	Гуманізація форм і методів навчання будеться на засадах діалогової комунікативної взаємодії, з урахуванням домінації гуманістичного навчального, професійного, педагогічного, художнього дискурсу і процесі вивчення філологічних дисциплін

Гуманістичні характеристики процесу формування комунікативної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей мають виразний особистісний характер, залежно від індивідуально-психологічних особливостей студента та його індивідуального соціально-комунікативного досвіду. Враховуючи також, що формування комунікативної компетентності відбувається в процесі навчальної діяльності, ми визначили одним з провідних теоретичних підходів до проблеми нашого дослідження особистісно-діяльнісний. Основи цього теоретичного підходу лежать в теорії діяльності (Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Ананьєв) та особистісно орієнтованого навчання (І. Якиманська, О. Бондаревська, В. Серіков). Концептуальна ідея особистісно-діяльнісного підходу полягає у тому, що в центрі навчального процесу знаходиться особистість того, хто навчається сам, сам впливає на мету, зміст і форми навчального процесу, виходячи з власної мотивації професійної підготовки [9, с. 113–116.]. Як зазначає у своїх роботах І. Зимня [5, с. 157], особистісно-діяльнісний підхід передбачає актуальну ситуацію інтерналізації нових форм, методів, засобів діяльності студентів, які забезпечують їх повноцінний професійний розвиток, враховуючи їх індивідуальні особливості як суб'єктів пізнання. Теорія діяльності О. Леонтьєва передбачає, що «діяльність є активною цілеспрямованою взаємодією людини з навколишнім світом, включаючи і інших людей, і самої себе, викликану певною потребою» [7, с. 79]. Провідними компонентами діяльності учений виділив:

потреба – виявляється у загальній потребі студента в комунікаціях навчального та особистісного типу. Реалізує потребу в ефективній комунікативній взаємодії студентів під час вивчення філологічних дисциплін;

мотив – реалізується в мотивації студентів-гуманітаріїв до зростання рівня власної комунікативної компетентності на основі змісту навчання за гуманітарними спеціальностями. Виявляється у мотивації до вивчення філологічних дисциплін;

ціль – виявляється у постановці загальної мети формування комунікативної компетентності, та специфічних цілей – зростання рівня комунікативних знань, розвитку комунікативних умінь і навичок у процесі вивчення філологічних дисциплін;

умови – умови формування комунікативної компетентності сформульовані нами як організаційно-педагогічні умови, реалізовані в процесі вивчення філологічних дисциплін;

результат – результатом діяльності з формування комунікативної компетентності студентів-гуманітаріїв є комунікативна компетентність у взаємозалежності і взаємозв'язку всіх її провідних компонентів;

рефлексія – виявляється в ефективній самооцінці сформованого рівня комунікативної компетентності студентів-гуманітаріїв у процесі вивчення філологічних дисциплін, та в своєчасній корекції процесу формування комунікативної компетентності [7].

Особистісно-діяльнісні характеристики процесу формування комунікативної компетентності мають чітко виражені компетентнісні показники, оскільки результатом означеної діяльності має стати сформована комунікативна компетентність. Тому ми обрали одним з провідних теоретичних підходів до проблеми дослідження компетентнісний як один з найбільш досліджених і найбільш сучасних для аналізу педагогічних процесів на основі останніх європейських документів про освіту [2]. Основи компетентнісного підходу ґрунтовно представлені у роботах А. Вербицького, Е. Зеєра, І. Зимньої, О. Овчарук, О. Пометун, Дж. Равена, А. Хуторського та ін.

Тривалий час точиться дискусія науковців стосовно співвідношення понять «компетентності» і «компетенції». У межах проблеми нашого дослідження ми встановили, з одного боку, змістову тотожність означених понять, з іншого – взаємопідпорядкованість понять «компетенція» та «компетентність», де компетенції є складовими, компонентами компетентності. Для нас важливим є визначення компетентності, подане Н. Бібік, яка окреслює компетентність як набуту характеристику особистості, як інтегрований результат, що трансформує накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок в здат-

ність діяти в реальних ситуаціях професійної діяльності, застосовувати накопичений досвід у певній сфері [1, с. 408–410]. Традиційно при аналізі компетентності науковці виходять з тривірневої ієрархії компетенцій, запропонованої А. Хуторським: 1) ключові компетенції, які визначають загальний контекст змісту освіти; 2) загальнопредметні компетенції – визначаються певними освітніми галузями; 3) предметні компетенції – ті, що формуються при вивченні певних предметів [10].

Тривірнева ієрархія компетенцій особистості (за А. Хуторським) компетентності студентів-гуманітаріїв у процесі вивчення філологічних дисциплін [10]

Провідна ідея компетентнісного підходу полягає в компетентнісно-орієнтованій освіті, метою якої є засвоєння комплексу знань, умінь і навичок практичної діяльності майбутнього фахівця задля успішної професійної самореалізації в обраній галузі діяльності. Зв'язок компетентнісного і гуманістичного підходу влучно висловив І. Зязюн: «головною метою вищої освіти має бути становлення цілісної і цілеспрямованої особистості, готової до вільного гуманістично орієнтованого вибору і індивідуального інтелектуального зусилля, що володіє багатофункціональними компетентностями» [6, с. 13]. Н. Нагорна стверджує, що пріоритет компетентнісного підходу лежить не в простій поінформованості студента в обраній галузі знання, а в розвитку умінь вирішувати проблеми, що виникають у різноманітних сферах життєдіяльності фахівця – пізнавальній, соціальній, особистісній, технологічній тощо [8, с. 266–268.]. Тому процес професійної підготовки фахівця повинен містити необхідні форми і методи, які сприятимуть формуванню професійної компетентності загалом, і комунікативної – зокрема. Прикладом таких завдань можуть бути ситуативно-комунікативні завдання, розв'язання яких при вивченні філологічних дисциплін дає можливість сформувати необхідний досвід комунікативної взаємодії студентів гуманітарних спеціальностей.

Висновок. З'ясовано, що комунікативну компетентність студентів гуманітарних спеціальностей можна окреслити як сукупність комунікативних знань, умінь, навичок, особистісних якостей майбутнього фахівця, які відображають готовність і здатність студента до здійснення успішної комунікативної взаємодії у гуманітарній сфері, що ґрунтується на цілеспрямованому й емоційно сприятливому спілкуванні, яке забезпечує ефективне вирішення завдань гуманітарного профілю.

Таким чином, нами з'ясовано, які саме наукові підходи і спеціальні теорії мають складати методологічне підґрунтя проблеми формування комунікативної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей у процесі вивчення філологічних дисциплін. Такими провідними підходами у нашому дослідженні стали гуманістичний підхід (використаний з метою висвітлення специфіки професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей), особистісно-діяльнісний підхід (ґрунтується на тому, що формування комунікативної компетентності є різновидом навчальної діяльності студентів гуманітарних спеціальностей і залежить від індивідуальних особистісних характеристик студентів) та компетентнісний підхід (спрямований на визначення місця і ролі комунікативної компетентності у структурі загальної професійної й життєвої компетентності студентів гуманітарних спеціальностей).

Література:

1. Бібік Н. Компетентність. *Енциклопедія освіти* / АПН України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 408–410.
2. Болонський глосарій. URL: <http://bologna.owwz.de/glossar.html>.
3. Гуманізм: сучасні інтерпретації та перспективи / [В. С. Пазенок, В. В. Лях, О. М. Соболев, К. Ю. Райда та ін.]. Київ: Укр. Центр духов. культури, 2001. 380 с.
4. Сремєєва В. М. Гуманістично-орієнтований підхід у процесі навчання майбутніх учителів як чинник їх професійного зростання. *Андрогогічний вісник*. 2014. Вип. 5. С. 145–151.
5. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Москва: Логос, 1999. 384 с.
6. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи. *Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи*: [монографія]. Київ: Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. С. 10–18.
7. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. 2-е изд. Москва: Политиздат, 1977. 304 с.
8. Нагорна Н. В. Формування у студентів понять компетентності й компетенції. *Виховання і культура*. 2007. № 1–2 (11–12). С. 266–268.
9. Тихонова Т. В. Особистісно-діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя інформатики. *Наукові праці. Серія «Педагогіка»*. Т. VII. 2000. С. 113–116.
10. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты. *Интернет-журнал «Эйдос»*. 2002. 23 апреля. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.